

MILLIY MADANIYATNING SHAXS VA JAMIYAT HAYOTIDAGI O`RNI

G. Halimova

*BuxDU, madaniyat va san`at muassasalarini tashkil etish hamda boshqarish
ta`lim yo`nalishi 3-bosqich talabasi*

Shaxsning huquq va erkinliklaridan tashqari uning jamiyat va umum insoniyat oldidagi burchi va ma'suliyati ham bor. Inson o`zi yashab turgan jamiyatning qonun-qoidalari, tartiblari, ahloqiy, huquqiy normalariga amal qilmaslik, uning muammolari, qiyinchiliklariga befarq qarash aslo mumkin emas.

Barcha madaniyatli jamiyatning xususiyatini, uning mezon va mazmunini ziyolilar belgilaydi. Ziyolilik bu nafaqat keng bilimga ega bo`lishni, balki tashabbuskorlikni, javobgarlikni, ahloqiy-estetik jur`atni va tug`ma iste`dodoni bildiradi. Qadriyatlarining muayyan jamiyat yoki sinfga mansub kishilar turmushi va madaniyatning haqiqiy yoki ideal ne`matlar bo`lgan tabiat va jamiyat xodisalarning mohiyatidir. Bu ne`matlarning qadriyatlar deyilishiga sabab, kishilar ularni qadrlaydilar, chunki bu qadriyatlar ularning shaxsiy va ijtimoiy turmushini boyitadi.

Madaniyatning me`yoriy rivojlanishi uni asrab kelgusi avlodlarga meros qilib qoldirishni bildiradi. Biroq, bu jarayon oddiy va bir xilda kechmaydi. Ma`naviy qadriyatlarining mundariyasi, ularni qayta ko`rib va qayta baxolash ularni o`zaro bog`lilik usullari, munosabat tiplari, bilimlarni asrash va uzatish, hayot me`yorlari voqelikni estetik idrok qilish xususiyati o`zgarmasdan qolmaydi, ular uzluksiz harakatda bo`ladi. Meros serqirra va ko`p qiyofalidir.

Shaxs bilan jamiyatning o`zaro munosabatlari turli tarixiy davrlarda turlicha bo`lib, shaxs madaniyati jamiyat madaniyatini belgilaydi va shaxs madaniyati ham o`z navbatida muayyan bir jamiyat madaniyatida shakllanadi. Har bir jamiyat shaxs qadriyatlarini belgilaydi va shaxsning ma`naviy ehtiyojlarini ta`minlaydi.

Jamiyat bilan shaxsning o`zaro munosabati, shaxsning erkinligi, uning hukuk va burchlari, insoniy qadriyatlar haqidagi muammo barcha tarixiy davrlardagi muhim masala hisoblangan.

Inson tabiatning oliy mahsuli bo`lib, uning mohiyati barcha ijtimoiy munosabatlar yig`indisi bilan belgilanadi. Inson ayni paytda ham tarixiy taraqqiyotning mahsuli,

ham uning sub'ektidir. Ijtimoiy munosabatlar insonni ijtimoiy vujudga aylantiradi, dunyo qarashini shakllantiradi. Inson ishlab chiqarish jarayonida faqat narsalar yaratib qolmay, o`zini o`z shaxsiyatini ham qayta yaratadi. Bu jarayonda inson o`zini takror ijod qiladi va shu jihatdan u ijtimoiy mavjudotdir.

Shaxsni jamiyatdan, ijtimoiy munosabatlardan ajratib bo`lmaganidek, jamiyat taraqqiyoti ham insonning amal faoliyati bilan uzviy bog`liqdir. Jamiyat bilan shaxs o`rtasidagi munosabat bir-biriga bog`liq, bir-birini taqozo qiladigan munosabatlardir. Ijtimoiy munosabatlar ta'sirida shaxs turmushining turli-tuman ko`rinishlari, xususiyatlari shakllanadi. Shaxsning shakllanishida jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlar hal qiluvchi rol o`ynaydi. Har bir shaxsda u mansub bo`lgan jamoaga, millatga, elatga, jamiyatga xos jami xususiyatlar va belgilar bo`ladi. Shaxs o`z hayotining butun mazmunini jamiyatdan, kishilar jamoasidan oladi. Har qanday shaxs ob'ektiv shart-sharoitlar va sub'ektiv omillarning uzviy birligi ta'siri ostida shakllanadi. Shaxs kamolotida ob'ektiv shart-sharoitlar hal qiluvchi rol o`ynaydi. Oila, o`quv-dargohlar, ijtimoiy-siyosiy tashkilotlar, matbuot, mahalla, ko`cha singari omillar ham shaxsni tarbiyalashda muhimdir. Ob'ektiv shart-sharoitlarning shaxsga ta'siri sub'ektiv omillar orqali o`tadi.

Shaxs ijtimoiy mavjudot sifatida muayyan erkinlikka ham egadir. Uning erkinlik darajasi jamiyatning ijtimoiy tuzilishiga, mulkiy munosabatlari ham bog`likdir. Erkinlik xar bir shaxsning tabiiy huquqidir/ Shaxsning insoniy huquqlari va erkinliklarni chegaralab ko`yish, paymol qilish; milliy, diniy kamsitishlar; irqchilik; xalqlarning tili, urf-odatlarini, tarixi, madaniy meroslari, milliy qadriyatlariga bepisand qarash, ularning huquqiy va manfaatlarini kamsitishdir.

Har bir shaxsning umumxalq manfaatlariga to`la taaluqli bo`lgan burchlar va ma'suliyatlari ham bo`ladi. Bular tabiatni muxofaza qilish, uning boyliklarini ko`riklash, madaniy-tarixiy yodgorliklarni saqlash haqida g'amxo`rlik qilish, boshqa xalqlar va mamlakatlar bilan do'stlik, tinchlikni saqlash singarilardir.

Shaxsning komillikka erishuvini ta'minlashda jamiyatdagi mehnat madaniyatini rivojlantirish, kishilarning siyosiy ongliligini oshirish, ahloqiy va estetik nafosatini tarbiyalashda madaniyatning tarkibiy qismlari, sohalari katta vazifani bajaradi. Shaxsni sotsial jihatdan farqlanishiga ko`ra insonning mehnat madaniyati, munosabat madaniyati, axloq madaniyati, badiiy-tafakkur madaniyati, dunyoqarashi ruhi olami haqida gapirish mumkin. Madaniyat ijtimoiy tuzilma sifatida ilmiy bilimlarni, tafakkurni, urf-odat va an'analarni qamrab oladi.

Shaxs madaniyatning shakllanishida jamiyat madaniyatining quyidagi tizimlari ahamiyatlidir:

Siyosiy madaniyat-kishilarning siyosiy ongi, manfaatlari, e'tiqodlari, maqsadlarini ifodalovchi siyosiy-xuquqiy g'oyalar majmui bo'lib, ma'naviy qadriyatlarining maxsus tizimini tashkil qiladi. Bu madaniyat tarixiy taraqqiyot bosqichlarida jamiyatning ijtimoiy tabaqalari manfaatlari bilan bog'lik xolda vujudga kelib, jamiyat siyosiy faoliyatiga uzviy bog'liq. Siyosiy madaniyat, siyosiy faoliyat sifatida, ya'ni insonlar faoliyatidagi tabiatni qayta yaratish va uzlarini tarbiyalash jarayonlarini qamrab olib, "siyosiy ishlab chiqarishni" aks ettiradi. Siyosiy madaniyatning mavjudlik usuli: jamiyatning siyosiy-madaniy boyligi; amaliy siyosiy madaniyatdan iboratdir. Jamiyatning siyosiy-madaniy boyligi-davlat boshqaruvining tarixiy tajribasi, siyosiy faoliyati vositalari, usullari, siyosiy bilimlar majmuidir. Amaliy siyosiy madaniyat esa-jamiyat, guruh, shaxs siyosiy hayotidagi mavjud madaniyatdir.

Iqtisodiy madaniyat-tushunchasida iqtisodiy bilimlar fikrlar uslubi bilan faol ishlab chiqarish, iqtisodiy faoliyat o'rtasidagi o'zaro aloqadorlik omillari namoyon bo'ladi. Iqtisodiy madaniyat mazmunida madaniyat va iqtisodning o'zaro ta'sir xususiyatlari mavjud bo'lib, tarkibiga iqtisodiy ong, iqtisodiy faoliyat, iqtisodiy munosabatlar kiradi.

Axloqiy madaniyat-jamiyat, sotsium, individlar tomonidan ahloqiy kamolot me'yorlariga erishish darajasidir. kundalik turmushda, kishilar faoliyatida amal qiladigan va o'zlashtiradigan ahloqiy qadriyatlar ahloqiy kamolot me'yorlari bilan bog'likdir. Axloqiy madaniyat tarkibiga ahloqiy ong, ahloqiy munosabat va ahloqiy faoliyat kiradi.

Axloqiy ong tarixi o'zgaruvchi ahloqiy munosabatlarni anglab, axloqiylikning sub'ektiv jihatidir. Voqelikka va inson faoliyatiga qadriyat tarafidan munosabatda bo'lish ahloqiy ongning muhim xususiyatidir.

Estetik madaniyat-insonning ma'naviy-hissiy faoliyati bilan bog'langan munosabat va qadriyatlar tizimini ifodalaydi. Estetik madaniyat sohasi-bu, insonning tevarak atrofini o'rab olgan voqelikka nisbatan bo'ladigan munosabatida o'zini erkin namoyon etishdir. Bu erkinlikning mohiyati shundaki, inson predmetga, uning jinsi va turiga mos me'yorni topib gavdalantiradi, uni qayta ishlaydi.

Estetik madaniyat jamiyat madaniyatining ixtisoslashtirilgan qismi bo'lib, uning holatini san'at va estetik munosabatlar rivojlanishi bilan bog'lab tushuntirish mumkin.

Qadriyat tushunchasi madaniyatshunoslikning asosiy tushunchalaridandir.

Ayrim tadqiqotchilar uni davrning ehtiyojini belgilaydi, ya'ni, tarixiy xususiyat kasb etadi deb hisoblasa, boshqa bir tadqiqotchi Rikert aksincha, qadriyat doimiy, universal xususiyatga ega deydi.

Qadriyat-kishilar hayotida o'ta ahamiyatli hodisadir. Uni madaniyat sohalari ro'yobga chiqargan hodisa sifatida bog'liqlikda anglash mumkin. Shunda xo'jalik, texnik, ijtimoiy, siyosiy, badiiy, ilmiy, ahloqiy qadriyatlar ajraladi. Rasmiy nuqtai nazardan qadriyatni ijobiy va salbiy, o'ziga xos va doimiy, mustaqil va shartli tarzda farqlash mumkin. Moddiy nuqtai nazardan qadriyat hissiy (ya'ni oddiy his qilish organi)-bu hayotiy, maishiy, texnik, kinikish qadriyati va boshqa; va ma'naviy-ilmiy, ahloqiy, estetik, diniy va boshqalarga bo'linadi. Ayrim qadriyatlar (xo'jalik, texnik, siyosiy) tarixiy xususiyat kasb etib, ya'ni madaniyat, davr o'zgarishi bilan ham o'zgarib turishini batafsilroq o'rganish chog'ida aniqlash qiyin emas; boshqa qadriyatlar esa doimiy, universal xususiyatga ega (ahloqiy, badiiy).

qadriyat ijtimoiy faoliyatni tartibga solib, individlar, guruhlar va jamiyatning muhim yutuklariga erishuvini belgilaydi. Ijtimoiy ko'lamdagi mazmun darajasi bo'yicha qadriyat uzviylikka ega. Qadriyatni dastlabki darajasi oddiylari orasidan ajralgan anik narsalar, holatlar harakatlarning afzallari bilan bog'lik. Ikkinchi darajasi esa, ma'lum individga yaqin bo'lgan ijtimoiy guruhlar qiziqishga mos keluvchi obrazlar harakati yoki faoliyatning tanlanishi bilan bog'lik. Uchinchi daraja -bu eng yuksak umuminsoniy maqsadlardagi tanlanish bo'lib, bunda ezgulik, haqiqat, go'zallik, adolat, tartib, boylikka qarama-qarshi yovuzlik, yolg'on xunuklik, betartiblik, qashshoqlik, mujassamlilikda namoyon bo'ladi, yoki bu taqdir bilan bog'lik o'ta yuksak tanlash xisoblanadi. Qadriyatlarning muayyan jamiyat yoki sinfga mansub kishilar turmushi va madaniyatning xaqiqiy yoki ideal ne'matlar bo'lgan tabiat va jamiyat xodisalarning moxiyatidir. Bu ne'matlarning qadriyatlar deyilishiga sabab, kishilar ularni qadrlaydilar, chunki bu qadriyatlar ularning shaxsiy va ijtimoiy turmushini boyitadi.

Qadriyatlar ichida eng asosiysi va umumiyysi hayotdir. Hayotdan mahrum bo'lish qolgan barcha qadriyatlardan foydalanishni yo'kka chiqaradi, qolgan qadriyatlar aslida, hayot ne'matlarining mohiyatidir, madaniy qadriyatlardir.

Qadriyatning hayotdagi o`rni va ahamiyati baholash tufayli belgilanadi.

Qadriyat deyilganda inson va insoniyat uchun ahamiyatli bo`lgan, millat, elat, va ijtimoiy guruhlarning manfaatlari va maqsadlariga xizmat qiladigan tabiat, jamiyat xodisalari majmui tushunilmog`i lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO`YXATI:

1. Urinov, Sh K. "THE MAIN CRITERIA OF CULTURAL CENTERS IN THE FORMATION OF CREATIVE ABILITY." *Multidisciplinary Journal of Science and Technology* 3.5 (2023): 52-59.
2. KO`rinov, Sh, and G. Bozorboyeva. "MADANIYAT SOHASIDA PABLIK RILEYSHNZ (JAMOATCHILIK BILAN ALOQALAR) VA REKLAMA." *TECHNICAL SCIENCE RESEARCH IN UZBEKISTAN* 1.4 (2023): 217-224.
3. O`rinov, SH K., and E. Sultonmurodova. "MENEJERNING MADANIYAT SOHASIDAGI KASBIY MALAKASI, USLUBLARI VA REJALASHTIRISH." *TECHNICAL SCIENCE RESEARCH IN UZBEKISTAN* 1.4 (2023): 225-230.
4. KO`rinov, Sh. "LOYIHA MENEJMENTINING ASOSIY TAMOYILLARI." *TECHNICAL SCIENCE RESEARCH IN UZBEKISTAN* 1.4 (2023): 136-143.
5. Ne'matullayeva, Sh. "MADANIYAT MARKAZLARINING PROFESSIONAL JAMOALAR BILAN HAMKORLIKNI TASHKIL ETISH MASALALARI." *Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования* 2.3 (2023): 25-29.
6. KO`rinov, Sh, and S. Sadullayeva. "MUZEYSHUNOSLIK ISTIQBOLLARI." *IJODKOR O`QITUVCHI* 3.26 (2023): 97-101.
7. Orinov, Sh K., and S. Rozimurodova. "Maqom San`atiga E`tibor Milliy San`atimizga E`tibor." " *ONLINE-CONFERENCES*" PLATFORM. 2023.
8. O`rinov, Sh K., and G. Halimova. "HAVASKORLIK BADIY JAMOALARI TUSHUNCHASI VA FUNKSIONAL VAZIFASI." *INTERNATIONAL CONFERENCES*. Vol. 1. No. 2. 2023.
9. KOrinov, Sh, and M. Ismoilova. "BOSHQARUV KONSEPSIYASI VA ASOSIY TUSHUNCHALAR." *PEDAGOGS jurnali* 26.2 (2023): 62-64.
10. KOrinov, Sh, and M. Hasanova. "BOSHQARUV MADANIYATI TARKIBI FUNKSIYALARI MEZONLARI-MADANIYAT MARKAZLARI MISOLIDA." *PEDAGOGS jurnali* 26.2 (2023): 65-66.
11. KOrinov, Sh, and M. Habibullayeva. "ART MENEJER-MARKETING FAOLIYATINING ASOSIY YO`NALISHLARI SIFATIDA." *PEDAGOGS jurnali* 26.2 (2023): 59-61.
12. KOrinov, Sh, and N. Jahongirova. "O'ZBEKISTONDA TEATR FAOLIYATIDA MARKETINGNING RIVOJLANISHI." *PEDAGOGS jurnali* 26.1 (2023): 161-162.

13. KOrinov, Sh, and M. Raupova. "BOZOR IQTISODIYOTI SHAROITIDA MUZEYLARNING RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI." *PEDAGOGS jurnali* 26.1 (2023): 116-118.
14. KOrinov, Sh. "NOANANAVIY MAYDON TOMOSHA DRAMATURGIYASIDA INVERSIYA USLUBI, KOMPOZITSION BIRLIK ASOSI." *PEDAGOGS jurnali* 26.1 (2023): 113-115.
15. O'rinov, Sh K., and G. A. Nurilloeva. "TASVIRIY SAN'AT MARKETINGINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI." *INTERNATIONAL CONFERENCES*. Vol. 1. No. 1. 2023.
16. O'rinov, Sh K., and X. Abduraxmonova. "MADANIYAT VA SAN'AT SOHASIDAGI BOSHQARUVNING O 'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI." *PEDAGOG* 6.1 (2023): 226-231.
17. Orinov, Sh K., and S. Boboqulova. "MADANIYAT VA SAN'AT BOSHQARUVINING BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI." *ta'lim va rivojlanish tahlili onlayn ilmiy jurnali* (2022): 78-82.
18. Orinov, Sh K., and N. Sadriddinova. "MADANIYAT MARKAZLARIGA AHOLINI JALB ETISH OMILLARI." *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI* (2022): 123-129.
19. Orinov, Sh K., and E. Sultonmurodova. "XALQ OG'ZAKI IJODINING TARIXIY TARAQQIYOTI." *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI* (2022): 166-172.
20. Orinov, Sh K., and M. Rahmatova. "MADANIYAT VA SAN'AT MUASSASALARINI BOSHQARISHDA IJRO INTIZOMINI TATBIQ ETISH MASALALARI." *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI* (2022): 130-135.